

Commissie van de Bisschoppenconferenties van de Europese Unie COMECE

Een Europese gemeenschap in solidariteit en verantwoordelijkheid

Verklaring van de bisschoppen van COMECE met betrekking tot het doel van het verdrag van de EU over de concurrerende sociale markteconomie

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord

Ter geleide

Tekst van de Verklaring

Inleiding

1. Culturele grondslagen van de sociale markteconomie
2. Vrij sociaal handelen in de sociale markteconomie
3. Markteconomie en concurrentie
4. Sociale politiek
5. Duurzame ontwikkeling in de sociale markteconomie

Slot

VOORWOORD

Met de bijgaande verklaring spreken de bisschoppen van de Commissie van de Bisschoppenconferenties van de Europese Unie (COMECE) zich uit over het idee van de 'in hoge mate concurrerende en sociale markteconomie', die sinds het van kracht worden van het Verdrag van Lissabon tot de doelstellingen van de Europese Unie behoort. Deze politieke uitdrukking, die vooral in de Duitstalige landen vaak gebruikt wordt, maar ook in de constitutionele traditie van andere lidstaten, zoals bijvoorbeeld Polen,

ingang gevonden heeft, is sindsdien een juridisch begrip dat in de Europese verdragen stevig verankerd is. Het moet echter nog iets levends worden. Daaraan zouden wij als bisschoppen graag een bijdrage willen leveren, zoals we eerder al gedaan hebben met betrekking tot andere aspecten van de Europese politiek.

De wortels van het begrip 'sociale markteconomie' zijn te vinden in het filosofische en religieuze, in het bijzonder christelijke, erfgoed van Europa. Het leek ons daarom passend en legitiem daarover vanuit ons perspectief te spreken, al moeten we eerlijk toegeven dat we in veel daarbij opgeworpen vragen geen experts zijn.

We hebben daarom om te beginnen in maart 2010 de sociale commissie van COMECE onder voorzitterschap van de aartsbisschop van München-Freising, Reinhard kardinaal Marx, verzocht het ontwerp voor een verklaring op te stellen, en we danken onze sociale commissie en haar voorzitter en ook de talrijke deskundigen voor hun gewetensvolle voorwerk en adviezen. In het bijzonder danken wij de directeur van het Katholiek Sociaalwetenschappelijk Hoofdbureau van de Duitse Bisschoppenconferentie en zijn medewerkers in Mönchengladbach. Het daar samen met het secretariaat van COMECE georganiseerde congres over sociale ethiek in mei 2011 was een belangrijke stap op weg naar het definitieve ontwerp, waarover wij in twee plenaire vergaderingen gediscussieerd hebben en dat wij tenslotte in oktober jongstleden hebben aangenomen.

De katholieke bisschoppen, voor wie de bisschoppen van COMECE het Europese eenwordingsproces volgen, voelen zich nauw verbonden met het werk aan de Europese eenwording. Het belang hiervan moet nu echter opnieuw aan de burgers worden overgebracht. Wij zijn er vast van overtuigd dat het begrip sociale markteconomie daarbij in sterke mate behulpzaam kan zijn.

Dit begrip behelst een rechtvaardig evenwicht tussen de beginselen van vrijheid en solidariteit. Het garandeert dat de waardigheid van alle mensen

geëerbiedigd wordt en dat aan de zwaksten bijzondere bescherming geboden wordt. In het kader en binnen de grenzen van onze specifieke opdracht zouden wij er graag aan bijdragen dat de Europese Unie zich ontwikkelt tot een gemeenschap in echte solidariteit en verantwoordelijkheid, die ook aan haar wereldwijde verplichtingen voldoet.

+ Adrianus van Luyn
Emeritus-bisschop van Rotterdam
Voorzitter van COMECE

TEN GELEIDE

De publicatie van deze tekst gebeurt in een onrustige tijd. Ondanks bemoeidigende signalen na de laatste topconferenties van de Europese Unie en de eurozone, blijft het ook op het moment waarop deze regels geschreven worden de vraag, in welke richting de Europese Unie zich verder ontwikkelt, en of ze aan de voor haar liggende uitdagingen in solidariteit en verantwoordelijkheid kan voldoen.

De laatste jaren heeft de Europese Unie zonder twijfel de grootste interne beproeving sinds haar totstandkoming meegemaakt. Ook nu is er nog geen einde in zicht. Tengevolge van de grote financiële en bankencrisis, die in 2008 eerst de Verenigde Staten en daarna andere landen en hele continenten in zijn greep kreeg, groeiden in het begin van 2010 bij internationale geldschieters twijfels aan de solvabiliteit van enkele staten in de eurozone. De schulden op hun politieke begrotingen leken in vergelijking met hun eigen economische prestaties zo hoog, dat een normale terugbetaling op eigen kracht niet meer als mogelijk beschouwd werd. Wat aanvankelijk alleen op enkele staten van de eurozone betrekking had, heeft zich intussen uitgebreid tot alle andere. Om te verhinderen dat de Europese vredesorde in haar fundamenteën schade oploopt, is nu een vastbesloten gemeenschappelijk handelen noodzakelijk, dat van allen concessies en offers verlangt.

Een uiteenvallen van de eurozone zou aanzienlijke gevolgen hebben voor de Europese Unie als geheel. Een heel belangrijke reden voor de invoering van de euro was het voorkomen van een devaluatie-spiraal van nationale munteenheden binnen de gemeenschappelijke markt. Een mislukken van de monetaire unie zou daarom op den duur ook de verworvenheden van de gemeenschappelijke markt in gevaar brengen, die sinds het sluiten van de verdragen van Rome in 1957 de kern vormt van het werk van de eenwording. Deze kern mag niet opgegeven worden!

De vaak bekritiseerde interne Europese markt heeft er in het verleden beslissend aan bijgedragen dat de naties van ons door oorlogen geteisterde werelddeel duurzame vrede gehad hebben, en dat hun burgers vrijheid en welvaart konden genieten. Het proces van de Europese eenwording mag niet tot stilstand komen. De gemeenschappelijke markt moet zich ontwikkelen. Daarover gaat het in deze verklaring van de bisschoppen van COMECE. In onze bijdrage stellen wij voor de gemeenschappelijke markt verder te ontwikkelen in overeenstemming met het ideaal van een Europese sociale markteconomie, opdat de Europese Unie zich ontplooit als een solide en verantwoordelijke gemeenschap.

Daarvoor is het in de huidige Europese crisis allereerst van bijzonder belang zich te vergewissen van de culturele grondslagen van het concept van de sociale markteconomie. Die is namelijk meer dan een economisch model. Ze heeft haar wortels uiteindelijk in de filosofische en juridische fundamenteën van de Grieks-Romeinse Oudheid en in de Bijbelse theologie. Ze verbindt vrijheid op de markt met het leidende beginsel van gerechtigheid en het gebod van de naastenliefde. Aan deze culturele en antropologische fundamenteën herinneren wij in het eerste deel van de verklaring.

Daarbij aansluitend worden vier wezenlijke kenmerken van de Europese sociale markteconomie beschreven. Eerst wordt het belang van het vrije zorgzame handelen voor de sociale verbondenheid naar voren gebracht. Vrije initiatieven met een sociaal doel dienen in de Europese markteconomie meer gestimuleerd te worden en een juridisch kader te krijgen dat meer in overeenstemming is met hun eigen aard. Dan wordt als tweede punt vastgesteld, dat een sociale markteconomie in economische zin productief moet zijn, dus in staat om te concurreren, om de belastingen en heffingen voor de vermindering van de schulden en de lopende uitgaven te kunnen opbrengen. De Europese markt heeft immers zowel behoefte aan regels, speciaal in de financiële sector, als aan de deugdzzaamheid van degenen die deelnemen aan de markt, van de ondernemer tot en met de consument. Het gaat zowel om ordeningspolitiek en ethiek van de instituties als om moraal en deugdeethiek.

Het derde kenmerk van de Europese sociale markteconomie is de sociale politiek. Overeenkomstig de beginselen van solidariteit en subsidiariteit moet aan alle behoeftigen in de Europese Unie sociale bescherming worden geboden en de rechtvaardige mogelijkheid om aan het maatschappelijk leven deel te nemen. Onze jeugd heeft recht op vorming en opleiding met voldoende kwaliteit. Het gezin moet gewaardeerd worden als vitale bron voor het groeien van solidariteit en verantwoordelijkheid en moet in verband daarmee ondersteund worden. In elk geval staan de staten die toetgetreden zijn tot de monetaire unie of die van plan zijn deze stap te zetten, bovendien nu al voor de uitdaging om hun verrichtingen op sociaal gebied meer op elkaar af te stemmen.

Ten slotte moet de Europese sociale markteconomie ecologisch zijn. Voorwaarde voor een voorzigtiger omgaan met de natuurlijke hulpbronnen en het effectief bestrijden van de gevolgen van de klimaatverandering is voor ons Europeanen een opnieuw bepalen van onze verhouding met de natuur en het gestalte geven aan een cultuur van 'maat houden'. De Europese Unie zou in de internationale gremia haar gidsrol voor het behoud van de schepping moeten vasthouden. Als solidaire en verantwoordelijke gemeenschap mag ze zich principieel niet tevreden stellen met politiek bedrijven binnen de eigen grenzen. Ze moet ook op wereldniveau een actieve rol spelen en haar verplichtingen en gedane beloftes nakomen.

Bij het opstellen van deze verklaring hebben we ons vooral gebaseerd op de teksten van de kerkelijke sociale leer. De uitspraken van het Tweede Vaticaans Concilie, dat bijna vijftig jaar geleden geopend werd, en de sociale Encyclieken van de pausen moeten hier als eerste genoemd worden. We konden echter ook steunen op talrijke uitingen van Bisschoppenconferenties en op eerdere publicaties van COMECE. Ten slotte heeft paus Benedictus XVI met zijn encycliek *Caritas in Veritate* belangrijke nieuwe impulsen gegeven, die voor ons bij de analyse van het begrip van de sociale markteconomie voor de Europese Unie richtinggevend waren. Daarvoor zijn wij de Heilige Vader zeer dankbaar.

Wij hopen met deze verklaring een discussie te bevorderen die voor ons belangrijk is. Aan de beschrijving van de vier belangrijkste kenmerken van een Europese sociale markteconomie hebben we telkens ook concrete voorstellen en vragen toegevoegd. Ter wille van een levendige discussie hebben we dit waagstuk ondernomen. Het is bovendien – zoals de gehele verklaring – uitdrukking van onze solidariteit met en verantwoordelijkheid voor Europa. Want Europa moet “een bijdrage aan een betere wereld” zijn (J. Monnet).

+ Reinhard kardinaal Marx
Aartsbisschop van München en Freising
Vicevoorzitter van COMECE
en voorzitter van de sociale commissie van COMECE

Een Europese gemeenschap in solidariteit en verantwoordelijkheid

Verklaring van de bisschoppen van COMECE met betrekking tot het doel van het verdrag van de EU over de concurrerende sociale markteconomie

INLEIDING

Door het Verdrag van Lissabon is de term ‘sociale markteconomie’, naast een reeks andere doelstellingen, opgenomen in het verdrag over de Europese Unie. Het ideaal van de sociale markteconomie is daarmee een van de grote doelstellingen van de Unie geworden. De volledige verwerkelijking ervan laat nog op zich wachten. Met deze stellingname wil de Commissie van de Bisschoppenconferenties in de Europese Unie (COMECE) deelnemen aan het debat over de vraag hoe het doel van een Europese sociale markteconomie bereikt kan worden en hoe daaraan institutioneel vorm gegeven kan worden. De huidige crisis van de eurozone en de structurele zwakheden en onevenwichtigheden van de Europese Unie als geheel versterken de urgentie van dit debat. Wij zijn ons ervan bewust dat de Kerk geen technische oplossingen en geen eigen politieke of economische modellen kan aanbieden.¹ Maar omdat de Kerk werkelijk onder de mensen leeft, bekommert ze zich ook om hun zorgen en noden in tijdelijke zaken.² En omdat de vraag van de toekomstige economische en sociale ordening van Europa de mensen in en buiten de EU existentieel raakt, beschouwen wij het als onze plicht ons als Europese bisschoppen over dit probleem te uiten. Daarbij sluiten wij aan bij eerdere verklaringen.³

1. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, Pastorale Constitutie over de Kerk in de wereld van deze tijd *Constitutie Gaudium et Spes (7 december 1965)* (7 december 1965), 36, in: Kerkelijke Documentatie / , ; Johannes Paulus II, Encycliek *Sollicitudo Rei Socialis* (30 december 1987), 41; Johannes Paulus II, Encycliek *Centesimus Annus* (1 mei 1991), 43, in: Kerkelijke Documentatie 3/1991.; Benedictus XVI, Encycliek *Caritas in Veritate* (29 juni 2009), 9, in: Kerkelijke Documentatie 9/2009, 8.

2. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, Pastorale Constitutie over de Kerk in de wereld van deze tijd *Constitutie Gaudium et Spes (7 december 1965)* (7 december 1965) 1, in Kerkelijke Documentatie; Paulus VI, Encycliek *Populorum Progressio* (26 maart 1967), 13, in: Katholiek Archief (17-18 1967).

I. Culturele grondslagen van de sociale markteconomie

1. Het concept van de sociale markteconomie verbindt het principe van de vrije markt en het instrument van concurrentie met het principe van solidariteit en mechanismen van sociaal evenwicht. Deze verbinding is geen puur verstandelijke beslissing van een louter instrumentele rede, maar berust op een waardeoordeel dat gedragen wordt door de morele fundamenteën van onze Europese cultuur. Het heeft zijn wortels in ons historisch erfdeel. Preciezer gezegd: Het idee van de sociale markteconomie is gebaseerd op het christelijk-westerse mensbeeld van het persoonlijk-zijn en de aan de Europese cultuur eigen verbinding van antieke gerechtigheids- en liefdesethiek, die voortgekomen is uit de Griekse filosofie en het Romeinse recht en de Bijbel. De nu in Europa aanwezige vormen van sociale markteconomie zijn zonder deze culturele erfenis niet denkbaar. De Europese Unie moet daarom van haar kant rekening houden met deze erfenis als ze in overeenstemming met de eisen van deze tijd vorm wil geven aan een nieuwe ontwikkeling in de sociale markteconomie. Ook daarom nemen wij als katholieke bisschoppen het woord.

2. Het christelijk-westerse mensbeeld stamt enerzijds uit de filosofie van de Grieks-Romeinse Oudheid en anderzijds uit de Bijbelse theologie. In de Griekse filosofie en het Romeinse recht wordt de mens in de cultuurgeschiedenis voor het eerst gezien als een individu met duidelijk af te bakenen rechten en plichten, dat zelf verantwoordelijkheid draagt. Volgens het Bijbelse scheppingsverhaal schiept God de mens als Zijn beeld. Door dit geloof krijgt de mens een tot dan toe niet bereikte positie. De enkeling wordt van een exemplaar van de mensensoort tot een onverwisselbare persoon met een onvervreembare waardigheid. De in het Oude Testament fundamenteel aanwezige waarde van de mens wordt door de menswording

3. Bisschoppen van COMECE, *Eine standfeste Währungsunion. Hoffnung auf ein solidarisches Europa mit Perspektive* (2000); Bisschoppen van COMECE, *Solidarität ist die Seele der Europäischen Union* (2004); Bisschoppen van COMECE, *Das Werden der Europäischen Union und die Verantwortung der Katholiken* (2005); vgl. ook Bericht einer Expertengruppe an die Bischöfe der COMECE, *Global Governance. Our responsibility to make globalisation an opportunity for all* (2001); Bericht eines Weisenrates an die Bischöfe der COMECE, *Ein Europa der Werte. Die ethische Dimension der Europäischen Union* (in: Stimmen der Weltkirche, nr. 39) (2007); Bericht einer Expertengruppe an die Bischöfe der COMECE, *Eine christliche Reflexion über den Klimawandel* (2009).

van God in Jezus Christus nog verhoogd. Jezus Christus, waarlijk mens en waarlijk God, is het eigenlijke centrum van het christelijk mensbeeld: “Daar de menselijke natuur in Hem onverkort is opgenomen, is juist daardoor deze natuur ook in ons tot hoge waardigheid verheven. Hij heeft zich immers, als Zoon van God, door zijn menswording in zekere zin met iedere mens verenigd.”⁴ Ondanks zijn bijzondere waardigheid blijft in de christelijke visie ieder mens een schepsel. Een schepsel, dat aan zijn eigen bestemming alleen kan beantwoorden als het erkent dat het leven een geschenk is waarover het niet zelf kan beschikken, en dat de manier waarop de mens vorm geeft aan zijn leven op volledige en duurzame wijze moet worden ingevoegd in de scheppingsorde. Op basis van dit christelijk mensbeeld benadrukt de Kerk de fundamentele en gelijke waarde van alle mensen, die ook in de maatschappelijke instellingen evenals in het economisch systeem erkend moet worden.⁵ Tegelijkertijd bevestigt ze dat de menselijke persoon als sociaal wezen gericht is op relaties en geroepen tot medewerking aan het gemeenschappelijke welzijn.

3. Reeds de filosofie van de Oudheid heeft de gerechtigheid als een kardinale deugd beschouwd. De leidende gedachte is dat aan ieder het zijne gegeven moet worden, datgene wat hem wettelijk toekomt. De christelijke theologie heeft dit begrip van gerechtigheid overgenomen, maar het tegelijkertijd ook op doorslaggevende wijze aangepast door het geloof in de fundamentele gelijkwaardigheid van de mensen en het gebod van de naastenliefde. Het daaruit voortgekomen begrip van sociale gerechtigheid oriënteert zich niet alleen op de prestaties en de daarmee verworven wettelijke rechten, maar richt zich primair op de gelijkwaardigheid van alle mensen. Het christelijke gebod van de naastenliefde heeft in zoverre het begrip gerechtigheid beïnvloed in die zin, dat ieder mens niet alleen recht heeft op wat hem wettelijk toekomt, maar dat iedereen tegelijkertijd een moreel recht heeft op een waardevol bestaan in de gemeenschap. Dit wordt bijzonder duidelijk in de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan in het Nieuwe Testament: ieder mens heeft recht op hulp, en tegelijk is

4. Constitutie *Constitutio Gaudium et Spes* (7 december 1965) (7 december 1965), 22.

5. Vgl. Johannes XXIII, Encycliek *Mater et Magistra* (15 mei 1961), 221; *Constitutio Gaudium et Spes* (7 december 1965), 24, 25, 29.

ieder mens geroepen tot solidair handelen. De ongerechtigheid van Kaïn tegenover Abel wordt overtroffen door de barmhartige liefde van de Samaritaan. Existentiële armoede en het uitsluiten van individuen van belangrijke terreinen van het maatschappelijk leven zijn vanuit dit standpunt een ernstige schending van de sociale gerechtigheid. Niemand, jong noch oud, van welke nationaliteit of huidskleur ook, mag langs de weg worden achtergelaten. Op basis van deze overtuiging hebben zich binnen de ruimte van de christelijke cultuur al vroeg structuren en instituties van barmhartigheid en naastenliefde ontwikkeld.⁶ Hier ligt binnen de cultuurgeschiedenis de oorsprong van onze moderne sociale staat. Bij deze tradities, die in alle lidstaten te vinden zijn, kan de Europese Unie aansluiten in haar ontwikkeling naar een sociale markteconomie. In het vertrouwen dat dit gemeenschappelijk fundament door alle lagen van de maatschappij heen gaat, alsook met de erkenning van het subsidiariteitsbeginsel, kan ze verschillende vormen van maatschappelijk werk en van instellingen voor sociale ondersteuning naast elkaar laten bestaan, omdat ze gevolg geven aan een gemeenschappelijke impuls en voortkomen uit één enkele bron.

2. Vrij sociaal handelen in de sociale markteconomie

Na het einde van de Tweede Wereldoorlog werd de sociale markteconomie in bijna alle West-Europese staten het maatschappelijk ideaal. In enkele staten gebeurde dit met uitdrukkelijke verwijzing naar dit begrip, in andere staten werden andere benamingen gekozen voor dezelfde gang van zaken: verregaande vrijheid van de markt verbonden met de instrumenten van de concurrentie-economie en het principe van solidariteit en mechanismen van sociale compensatie, dat wil zeggen een diep ingrijpende sociale bescherming door de staat. Na de ineenstorting van de communistische regimes in 1989 hebben ook de Midden- en Oost-Europese staten zich verbonden met het ideaal van de sociale markteconomie, zonder dat die zich in werkelijkheid overal staande heeft kunnen houden. In de jaren die

6. Met betrekking tot de vraag naar de solidariteit tussen de verschillende geledingen van de menselijke samenleving werd reeds ten tijde van de kerkvaders in de Kerk vastgesteld, dat in de geest van het evangelie rekenschap moet worden gegeven van de behoeften en noodzakelijkheden van de menselijke samenleving. Inderdaad heeft Basilius de Grote de gemeenschap aldus vermaand: "De zorg voor de armen veroorzaakt hoge uitgaven, zodat ieder datgene krijgt, wat hij behoeft en zodat alle mensen de goederen van de aarde delen en hun behoeften bevredigen kunnen" (*Preek voor de rijken*).

achter ons liggen, zijn we op de eerste plaats scherper gaan zien dat die vrije markt zonder ingrijpen van de staat niet in staat is een reeks (publieke) goederen en diensten, zoals gezondheid, opvoeding en woning, op passende wijze en voor elke persoon beschikbaar te stellen.⁷ Op de tweede plaats komt steeds duidelijker aan het licht dat de sociale samenhang in veel landen ondanks een hoge mate van sociale bescherming in gevaar komt, omdat niet voldoende rekening gehouden werd met de onmisbare bijdrage van vrije verbanden en particuliere initiatieven. Die laatste zijn uitdrukking van een hoge mate van spontane solidariteit en vrijwillige hulp, die berust op wederkerigheid. Een maatschappij kan niet alleen bestaan met wettelijke aanspraken, maar heeft ruimte nodig voor royale schenkingen, vooral in de leefwereld van de familie. Een teveel aan sociale zorg door de staat kan daarentegen afhankelijkheid veroorzaken, en het nemen van eigen verantwoordelijkheid, daadwerkelijke naastenliefde en solidariteit belemmeren.

5. De staat is voorwaarde voor een geordende gemeenschap. Zonder deze kan er geen volledige menselijke ontplooiing zijn. De afspraak om solidariteit mogelijk te maken door belastingen en sociale lasten, werd gemaakt omdat particuliere initiatieven alleen niet voldoende zijn. De door de staat georganiseerde vorm van solidariteit is betrouwbaar, bestendig en daarom noodzakelijk. Maar ook zij is niet voldoende, vooral omdat het kenmerk van vrijwilligheid ontbreekt. Niet verschuldigde hulp, die in vrijheid als daadwerkelijke liefde en solidariteit gegeven wordt zonder de verwachting van onmiddellijke en directe tegenprestatie en die vaak voortkomt uit religieuze motieven, mag noch door gebureaucratiseerde vormen van staats-solidariteit noch door marktoplossingen op korte termijn verstikt worden. Ze is onvervangbaar en onmisbaar, voor zover ze de morele gevoeligheid van het individu bevordert en naast het beginsel van de rechtsstaat wezenlijk bijdraagt aan het tot stand brengen van het vertrouwenskapitaal dat nodig is voor de groei van betrouwbare relaties en het samenleven van

7. Hier mag niet onvermeld blijven dat de markt niet principieel antisociaal moet zijn. Juist georganiseerd kan de markt een plaats van ontmoetingen worden die betrekkingen stichten en bijvoorbeeld een zuinige omgang met schaarse hulpbronnen mogelijk maken. Daartoe behoort ook de vormgeving van arbeidsbetrekkingen door medezeggenschap en CAO's.

mensen. Paus Benedictus XVI heeft dit verband in zijn Encycliek *Caritas in Veritate* met behulp van de begrippen 'gave', 'wederkerigheid', 'gave om niet' en 'broederlijkheid' ter sprake gebracht.⁸ Bij de opbouw van een Europese sociale markt moet daarom speciaal aandacht worden geschonken aan de bij de vrije vorm van solidariteit passende instellingen als onderlinge verenigingen, coöperaties en gemeentelijk zelfbestuur en andere vormen van sociale markteconomie en ethische investeringen. Om deze reden juichen wij het toe dat er meer rekening mee gehouden wordt bij de laatste initiatieven om de binnen-Europese markt dynamischer te maken. Altijd als ze gelijkwaardig blijken aan oplossingen door de staat of de markteconomie, zouden ze voorrang moeten krijgen. Dit beantwoordt ook aan het subsidiariteitsbeginsel. Vooral bij het bereiken van de in de EU-agenda 2020 overeengekomen doelstelling om het aantal armen in Europa tot 2020 met 20 miljoen te verminderen, zou nog meer ingezet moeten worden op de ervaring van caritatieve en coöperatieve instellingen.

3. Markteconomie en concurrentie

6. Het is tegenwoordig een wijd verbreide opvatting dat concurrentie op de markt en het principe van solidariteit met elkaar in tegenspraak zijn. In het Verdrag van Lissabon wordt echter uitdrukkelijk een verbinding tot stand gebracht tussen de doelstellingen van de Europese Unie en concurrentie, doordat gesteld wordt dat de Unie streeft naar een "in hoge mate concurrerende sociale markteconomie."⁹ Wij zijn intussen van mening dat bij dit ideaal van de Europese politiek de nadruk moet liggen op 'sociaal' en niet op 'in hoge mate concurrerend'. De concurrentie is middel, het sociale is doel. Daarbij zijn we ons er natuurlijk van bewust dat een markt die werkelijk bepaald wordt door concurrentie bij voldoende regulering een doeltreffend middel is om belangrijke doelstellingen op de weg naar meer gerechtigheid te bereiken.¹⁰ Concurrentie kan ervoor zorgen dat economische hulpbronnen efficiënt worden gebruikt en dat er voortdurend gezocht

8. Benedictus XVI, Encycliek *Caritas in Veritate* (29 juni 2009), 34 e.v.; vgl. ook Pius XI, Encycliek *Quadragesimo Anno* (15 mei 1931), 137.

9. Verdrag betreffende de Europese Unie, artikel 3, lid 3.

10. Vgl. Pauselijke Raad voor Rechtvaardigheid en Vrede, Compendium van de sociale leer van de Kerk, 347.

wordt naar nieuwe en betere oplossingen voor economische problemen. Overigens is concurrentie geen natuurlijk verschijnsel, dat vanzelf ontstaat als er op economisch gebied vrijheid heerst. Het is de taak van de politiek kaders te scheppen om ervoor te zorgen dat er op de markt een werkelijke concurrentiestrijd heerst. Monopolies, kartels, prijsafspraken, misbruik van economische macht of van overheidssubsidies, dat wil zeggen alles wat kan leiden tot concurrentievervalsingen, moeten door de wetgever en de uitvoerende macht van de Europese Unie op een doeltreffende manier bestreden of voorkomen worden. Zonder duidelijke en uitvoerbare regels waaraan sancties verbonden zijn, is het idee van de vrije concurrentie niet te realiseren.

7. Voorwaarde voor een goed functionerende ordening van de concurrentie is een stabiel monetair stelsel en financieel systeem.¹¹ De wereldwijde crisis op de financiële markt heeft op dramatische wijze duidelijk gemaakt dat er op dit gebied ernstige gebreken waren wat de politieke ordening betreft.¹² Met het oog op de betekenis voor het systeem van de financiële en bankensector moet er bijzondere aandacht besteed worden aan toezicht en regulering op dit terrein. De financiële crisis moet bovendien ook in verband gezien worden met een begrip van welvaart en groei, dat eenzijdig gericht is op hoeveelheden goederen en winsten. Zo dreigen sociale en ecologische dimensies van de kwaliteit van leven, die zich vaak niet onmiddellijk in geld laten uitdrukken, uit het oog te worden verloren. De daarmee verbonden kosten worden afgewenteld op anderen, in het bijzonder op komende generaties. Een blijvend te boven komen van de financiële crisis vereist daarom ook een herziening op het gebied van de waarden. Een eenzijdig gericht zijn van de economie op winstmaximalisering is verkeerd.¹³

8. Prikkel waarbij risico en sociale aansprakelijkheid ontkoppeld worden, beantwoorden niet aan de bedoeling van de sociale markteconomie. De Europese Unie zou daarom regels hiervoor zo moeten maken, dat salarissen van managers sterker verbonden zijn met het succes op lange termijn

11. Vgl. Johannes Paulus II, Encycliek *Centesimus Annus* (1 mei 1991), 48.

12. Vgl. reeds Pius XI, Encycliek *Quadragesimo Anno* (15 mei 1931), 89.

13. Vgl. Benedictus XVI, Encycliek *Caritas in Veritate* (29 juni 2009), 21.

van beslissingen over investeringen en kredieten, en dat een bovengrens wordt aangehouden. Een markteconomie die uitsluitend de belangen van het kapitaal dient, kan niet 'sociaal' genoemd worden. Het valt niet te betwisten dat een sociale markteconomie in Europa zonder gewetensvol, betrouwbaar en verantwoordelijk handelen van alle deelnemers aan het economisch leven, in het bijzonder van de leidinggevendenden, niet kan bestaan. Zowel binnen de EU als in het kader van de G20 hebben wij, niet op de laatste plaats met het oog op de komende generaties, betere wetten en regels nodig voor de wereldwijde financiële markt. Maar we hebben ook een nieuwe cultuur van eerzaamheid nodig, waarvan de ontwikkeling niet alleen aan de politiek kan worden toevertrouwd. De verwerking van het grondbeginsel van de katholieke sociale leer, dat de goederen van deze wereld voor allen bestemd zijn, en dat aan het wettige en noodzakelijke recht op particulier bezit een sociale functie verbonden is, is een taak van de politiek. Ze moet echter ook verinnerlijkt worden door alle betrokkenen.¹⁴

9. De regeringen van de lidstaten en de instellingen van de Europese Unie moeten in het belang van het algemeen welzijn en in overeenstemming met het ideaal van de sociale markteconomie, waarin het principe van de vrijheid en van de sociale rechtvaardigheid met elkaar verbonden worden, een geldpolitiek en een financiële en economische politiek voeren, die gericht is op stabiliteit. Staatsschulden en privéschulden, die voor een deel buitensporig zijn, moeten in het belang van de toekomstige generaties verminderd worden. Dit mag echter niet op kosten van de armsten gebeuren noch het gebod van de sociale rechtvaardigheid veronachtzamen. Bij de lastenverdeling en bij de onvermijdelijke vermindering van schulden die tijdens de huidige financiële crisis ontstaan zijn, moet rekening gehouden worden met de verantwoordelijkheid van zowel de regeringen als van banken en andere financiële instellingen. Dat kan een extra belastingheffing tot gevolg hebben. Zo heeft de Europese Unie de instelling van saneringsfondsen voorgesteld om de gevolgen van de mogelijke val van banken op te vangen zonder dat daarvoor belastinggeld gebruikt moet worden. Een

14. Vgl. Johannes Paulus II, Encycliek *Laborem Exercens* (14 september 1981), 14; *Sollicitudo Rei Socialis*, 42.

ander voorstel betreft de invoering van een belasting op financiële transacties, die – wanneer het niet anders kan – voorlopig alleen voor de landen van de eurozone ingevoerd zal worden. Vooral deze landen van de EU, die al volledig in de economische unie en de monetaire unie verenigd zijn, hebben al een hoge mate aan onderlinge en wereldwijde verantwoordelijkheid op zich genomen. Zij hebben met het Verdrag van Maastricht een solidaire gemeenschap gevormd, waarvan de hoedanigheid pas nu ten volle duidelijk wordt. Tegelijk is duidelijk dat deze solidariteit ook een gemeenschap in verantwoordelijkheid inhoudt. Solidariteit en verantwoordelijkheid moeten in de toekomst door de Europese Unie steeds nauwer met elkaar verbonden worden. In de mate waarin verdere stappen op het gebied van integratie noodzakelijk blijken, moet de solidariteitsgemeenschap gedragen worden door de wil van de mensen tot samenleven. Tegelijk heeft ze alleen toekomst, wanneer ze als verantwoordelijke gemeenschap open blijft voor de lidstaten die er nog buiten staan. Het aanvaarden van de verantwoordelijkheidsgemeenschap door de mensen en hun openheid voor alle staten van de EU zijn zeker de grootste uitdagingen voor de komende jaren als het gaat om de Europese eenwording. Als bisschoppen die door onze medebroeders in het bisschopsambt in Europa hiermee speciaal belast zijn, willen wij daarom vanuit onze visie benadrukken: evenmin als het systeem van de Europese nationale staten in de 19de en 20ste eeuw in staat was de vrede duurzaam te waarborgen, zal de Unie in het huidige stadium van integratie in staat zijn de demografische en door globalisering veroorzaakte uitdagingen in Europa de baas te worden. Europa moet zich inzetten voor het ideaal van de sociale markteconomie. De toekomst voor de volkeren en naties van Europa is een gemeenschap in solidariteit en verantwoordelijkheid, verenigd door de sociale markteconomie.

10. Bij alle positieve waardering voor de markt moet benadrukt worden dat deze geen doel op zichzelf is. De markt is een instrument dat het doel van de algehele ontwikkeling van de mens en van de hele mensheid moet dienen.¹⁵ De mensen mogen daarom nooit teruggebracht worden tot hun rol als producenten en consumenten, maar moeten gezien en behandeld

15. Vgl. Benedictus XVI, Encycliek *Caritas in Veritate* (29 juni 2009), 8 e.v.

worden als personen die produceren en consumeren om te kunnen leven.¹⁶ Er moeten daarom grenzen gesteld worden aan de markt, daar waar de vrije ontwikkeling ervan schade toebrengt aan het leven en de ontplooiing van de mens. Vooral met betrekking tot de beschikbaarheid van vitale goederen en diensten van algemeen belang heeft het openbaar gezag een garantiplicht. De markt alleen is niet in staat hiervoor bevredigende oplossingen te vinden. Ook al kan het zinvol zijn deelgebieden van de bestaans- en gezondheidszorg te organiseren volgens de principes van de markteconomie, dan moet de algemene kwalitatieve zorg op deze terreinen veiliggesteld worden door passende middelen en maatregelen van het openbaar gezag. Een aan hun speciaal karakter beantwoordende regeling van diensten van algemeen belang, in het bijzonder sociale diensten, zou op de gemeenschappelijke Europese markt een kenmerk van de sociale markteconomie moeten zijn. Wij verwachten dat de Europese Unie hier handelt in samenwerking met de lidstaten.

11. Wij moeten er tegenwoordig voor oppassen dat de markt met zijn schijnbaar interne logica niet in alle levensgebieden doordringt en ons gaat beheersen. Er zijn gemeenschappelijke en kwalitatieve behoeften waaraan de markt niet kan voldoen, vooral binnen de ruimte van het gezin. Het is daarom de taak van het openbaar bestuur om te zorgen voor periodes en leefruimtes die los staan van de markt, waarin de mensen aan deze behoeften kunnen voldoen.¹⁷ Zo wordt het marktgebeuren op wettelijke feestdagen en zondagen terecht beperkt, omdat om nationale, culturele of religieuze redenen aan rust en herdenking de voorrang gegeven wordt boven de activiteiten van het economische leven. Op grond van dezelfde overwegingen wordt het economisch leven in bepaalde ruimtes en op bepaalde plaatsen beperkt of helemaal verboden, evenals in de media – bijvoorbeeld door het verbod op reclame bij het uitzenden van kerkdiensten. Ook op Europees niveau en in het bijzonder bij de voltooiing van een gemeenschappelijke markt mag dit niet vergeten worden.

16. Vgl. Johannes Paulus II, Encycliek *Centesimus Annus* (1 mei 1991), 39.

17. Vgl. Benedictus XVI, Encycliek *Caritas in Veritate* (29 juni 2009), 36.

12. Het is echter niet alleen een taak van de staat om grenzen te stellen aan de markt. De keuze voor de sociale markteconomie is tegelijk een keuze voor de vrijheid van de mens. Het is daarom nodig dat het individu in vrijheid en solidariteit verantwoordelijkheid op zich neemt.¹⁸ In veel gevallen zorgt de markt ervoor dat de materiële hulpbronnen zo gebruikt worden dat ze de hoogste bijdrage kunnen leveren aan de bevrediging van de wensen van consumenten, die afhankelijk zijn van de levensstandaard. In de Europese welvaartsstaten, waarin de materiële basisbehoeften van bijna alle burgers vervuld worden, richten deze wensen zich vaak op niet levensnoodzakelijke goederen en luxe goederen. Met betrekking tot een morele beoordeling van zulke goederen, hun specifieke eigenschappen, de manier waarop ze worden gemaakt en geleverd, is de markt blind. Juist in welvaartsstaten dragen daarom niet alleen de producenten, die bepaalde behoeften vaak eerst proberen te scheppen, maar ook de verbruikers een hoge mate van verantwoordelijkheid. De verbruikers zijn het, die uiteindelijk door hun consumptiegewoontes in verregaande mate het Europese en mondiale economische gebeuren bepalen. Elke beslissing op economisch gebied heeft morele gevolgen.¹⁹ Er is daarom een duidelijke culturele inspanning nodig, die mensen in staat stelt tot verantwoordelijk gedrag als consument.²⁰ Ook hier is de Kerk bereid haar bijdrage te leveren.

4. Sociale politiek

13. De Europese Unie heeft ten aanzien van de sociale politiek tot nu tot slechts beperkte bevoegdheden. De primaire verantwoordelijkheid ligt hier bij de afzonderlijke lidstaten. We zien echter dat tenminste in de solidaire en verantwoordelijke gemeenschap van de economische en monetaire unie vraagstukken van sociale politiek, belastingpolitiek en begrotingspolitiek in toenemende mate een rol spelen, en dat een herverdeling van bevoegdheden tussen Unie en lidstaten noodzakelijk en gewenst blijkt. Niet op de laatste plaats daarom zouden we enkele principiële opmerkingen over deze terreinen willen maken, die voor de zwaksten en hulpbehoevenden in ons midden van bijzonder belang zijn. De Europese Unie heeft zich vanaf het

18. Vgl. *a.w.*, 11.

19. *A.w.*, 37.

20. Vgl. Johannes Paulus II, Encycliek *Centesimus Annus* (1 mei 1991), 36.

begin niet alleen als vrijhandelszone, maar ook als politieke gemeenschap en waardengemeenschap gezien. De sociale rechtvaardigheid is een van de centrale waarden van de Europese cultuur.

14. Door de markt worden alleen die materiële aanspraken bevredigd, die zich laten berekenen in de categorieën van prestatie en tegenprestatie. Daarbij wordt geen rekening gehouden met de behoeften van degenen die vanwege ouderdom, ziekte of werkloosheid niet de mogelijkheid hebben zelf (in volle omvang) aan het marktgebeuren deel te nemen. Het is daarom in de Europese sociale markteconomie noodzakelijk dat solidaire bijdragen de markt aanvullen om een menswaardig levensonderhoud voor alle burgers te garanderen. Dat kan niet langer alleen de zorg van de lidstaten zijn, maar moet ook de zorg van de Unie worden.

15. In veel Europese landen zijn er de laatste jaren hervormingen geweest op het terrein van de sociale politiek, die de mensen voor een deel behoorlijk onzeker gemaakt hebben. Deze hervormingen werden gemotiveerd door demografische ontwikkelingen en de eisen van de globalisering, die onder meer tot een scherpere concurrentie van de landen onderling leiden. De deels noodzakelijke aanpassingen moeten beantwoorden aan het beginsel van de sociale rechtvaardigheid en ze mogen geen afbreuk doen aan de kern van de sociale voorzieningen.²¹ In het belang van degenen die hulp ontvangen en van het algemeen welzijn moet de sociale politiek in de Europese Unie zich ook in het vervolg consequent laten leiden door de principes van subsidiariteit en solidariteit. Hoe groter de kloof tussen arm en rijk wordt, des te noodzakelijker en legitiemer wordt een herverdeling die zorgt voor evenwicht tussen arm en rijk, ziek en gezond, jong en oud.

16. Vooral met betrekking tot de massale werkloosheid mag de sociale politiek zich niet beperken tot uitsluitend voorzien in het levensonderhoud van degenen die daardoor getroffen zijn. Werkloosheid is veel meer dan geen inkomen hebben. Het betekent veeleer een verregaande uitsluiting van het sociale leven. Sociale voorzieningen door de staat moeten daarom tot doel hebben de mensen weer in staat te stellen tot deelname aan het

21. Benedictus XVI, Encycliek *Caritas in Veritate* (29 juni 2009), 25.

maatschappelijk leven. Werklozen moeten weer in het arbeidsleven worden opgenomen, zo mogelijk met betaald werk. Mensen die hulp ontvangen, hebben van hun kant de plicht door eigen inspanningen aan deze re-integratie bij te dragen. De werkgelegenheidspolitiek in de Europese Unie zou zich door dit beginsel moeten laten leiden. Bovendien zouden op Europees niveau in sterkere mate pogingen gedaan moeten worden om de mobiliteit van de werknemers in de Europese sociale markteconomie gemakkelijker te maken. De Europese sociale partners hebben bij het vraagstuk van de overdraagbaarheid van aanvullende pensioenrechten (bedrijfspensioenen) de verantwoordelijkheid om in het kader van de Europese dialoog op sociaal gebied een voorstel te doen voor een Europese sociale richtlijn. In dit verband zijn wij blij met de bevoegdheid van de sociale partners binnen het kader van de bepalingen van de Unie met betrekking tot de sociale politiek. Wij nodigen de Europese instellingen uit om in tijden van crisis en soms moeilijke aanpassingen de voorwaarden te scheppen, opdat de sociale dialoog tussen de Europese partners de rol kan spelen die haar in de Europese verdragen toegedacht is.

17. In veel Europese landen zou mogelijk het aantal werkenden hoger kunnen worden als de heffingen en belastingen die op de factor arbeid drukken, verminderd zouden worden. Daaraan kan het Europees niveau belangrijke impulsen geven, ook al heeft dit voor de directe belastingen maar een heel beperkte en voor de financiering van sociale zekerheidsstelsels tot nu toe helemaal geen bevoegdheid. Met het ondertekenen van het 'pact voor de euro', waarbij bijna alle lidstaten van de EU zich aangesloten hebben, is evenwel in de laatste tijd een instrument geschapen dat op vrijwillige basis stappen doet verwachten naar een aanpassing van de belastingpolitiek en sociale politiek in de richting van meer rechtvaardigheid.

18. Er bestaat een nauwe samenhang tussen sociale politiek, gezinspolitiek en onderwijspolitiek. De oorzaken en gevolgen van beslissingen op deze terreinen grijpen in elkaar en zijn van elkaar afhankelijk. Een al te zeer op financiële ondersteuning gerichte sociale politiek heeft in het verleden

vaak de ogen ervoor gesloten, dat een versterking van de gezinnen en investeringen in onderwijs de beste middelen zijn om door een preventieve sociale politiek armoede en sociale uitsluiting te voorkomen. Wij juichen het daarom toe wanneer in de Europese landen meer aandacht wordt besteed aan de gezin- en onderwijspolitiek. Vooral de gezinnen dragen door de zorg voor en opvoeding van de kinderen in bijzondere mate bij aan het algemeen welzijn. Omdat de markt ook voor zulke prestaties blind is, is het de taak van de staat in het belastingrecht en middels passende sociaal-politieke instrumenten evenwicht te scheppen tussen ouders en mensen zonder kinderen. De onderwijspolitiek op het niveau van de lidstaten moet nu beoordeeld worden naar het gegeven in hoeverre het lukt het aantal voortijdige schoolverlaters in de Europese Unie vóór 2020 terug te dringen tot onder de tien procent. Gezinnen, scholen, universiteiten en instellingen voor beroepsopleidingen en voortgezette vorming staan naast de kerken en religieuze gemeenschappen bovendien voor de taak morele gevoeligheid te wekken en de ontwikkeling van persoonlijke deugden te ondersteunen.

19. Ook in de komende decennia zal Europa aangewezen zijn op arbeidskrachten uit andere werelddelen om de economische prestaties te garanderen die nodig zijn om de sociale uitkeringen te financieren. Landen van herkomst en immigratielanden zouden moeten samenwerken bij het op ordelijke wijze in goede banen leiden van de migratiestromen om leed en ontbering bij de nieuwkomers en onvermijdelijke lasten bij degenen die hen opnemen tot een minimum te beperken. Wij bevelen de Europese Unie aan om in het kader van haar bevoegdheid vraagstukken rond ontwikkelingshulp, studieverblijf en arbeidsomstandigheden in uitvoerige overeenkomsten met andere betrokken staten te regelen. Daarbij mag de blik niet alleen gericht worden op de immigratielanden. Ook de familiale, maatschappelijke en economische structuren van de landen van herkomst blijven door de migratie niet onaangetaast. De waardigheid van de personen die uit andere landen naar Europa komen, dient in elk geval en door allen gerespecteerd te worden. Hun onvervreembare grondrechten verdienen respect.²²

22. Vgl. *a.w.*, 62.

20. In de sociale markteconomie beperkt sociale verantwoordelijkheid zich niet tot de sociale politiek in engere zin. Zij bestaat bijvoorbeeld ook op het gebied van het verdragrecht, waar onevenwichtigheid op de terreinen van informatie en macht tussen verdragspartners kan leiden tot achterstelling en onrechtvaardigheid. De Europese Unie doet tegenwoordig haar best om knelpunten in de interne markt weg te nemen. Bij het voorstel voor een aanvullend verdragrecht voor heel Europa, dat op vrijwillige basis zal gelden naast de bestaande nationale rechten, moet er daarom bijzonder op gelet worden dat de zwakkere verdragspartners – bijvoorbeeld bij het kopen via internet – op effectieve wijze beschermd worden.

5. Duurzame ontwikkeling in de sociale markteconomie

21. In artikel 3 lid 3 van het verdrag over de Europese Unie worden het vermogen tot concurreren en sociale vooruitgang evenals milieubescherming en verbetering van de kwaliteit van het milieu genoemd als doelstellingen van een Europese sociale markteconomie. De Europese verdragspartners erkennen daarmee dat tegenwoordig naast de sociale ook de ecologische verdere ontwikkeling van de sociale markteconomie van groot belang is. In de wetenschap en in de openbare discussie wordt in dit verband vaak niet meer alleen over de sociale markteconomie maar over de eco-sociale markteconomie gesproken. De daarmee verbonden intentie delen wij als bisschoppen van COMECE. Met het oog op dramatische veranderingen in het milieu, in het bijzonder de klimaatverandering en het schaarser worden van fossiele energiebronnen en andere grondstoffen, verplicht onze verantwoordelijkheid voor de schepping ons tot extra aandacht voor het economisch en ethisch principe van duurzaamheid. Een toekomstgerichte economie die in staat is tot concurreren, maakt gebruik van de kracht van de markten tot innovaties ter verhoging van de productiviteit van de hulpbronnen. Ze organiseert alle economische processen door algemene ecologische voorwaarden en prikkels zó, dat de natuurlijke basis van het bestaan ontzien wordt. Zonder een systematische integratie van de factor ecologie kan op den duur noch economisch concurrentievermogen noch sociale rechtvaardigheid bereikt worden.

22. De tegenwoordige economische uitdagingen vereisen behalve het sociaal-economisch sparen van de hulpbronnen het zoeken naar een nieuwe ethisch-antropologische bepaling van de verhouding tussen mens en natuur en een ander begrip van ontwikkeling. Milieubescherming moet in plaats van een randverschijnsel een doel van de maatschappelijke ontwikkeling worden, doordat de kwaliteit van het milieu erkend wordt als integraal bestanddeel van het welvaartsmodel. Paus Benedictus XVI schrijft in zijn Encycliek *Caritas in Veritate* dat “de omgang (met het natuurlijke milieu) vormt voor ons een verantwoordelijkheid jegens de armen, de toekomstige generaties en de gehele mensheid.”²³ Ons economisch handelen moet sterker gevormd worden door het idee van een ontwikkeling die bepaald wordt door de kringloop en de tijdrhythmes van de natuur. Dat vereist een andere omgang met voedingsmiddelen, energie en water. Nu al blijkt dat de verkwistende omgang met deze hulpbronnen tot gewelddadige conflicten leidt. De vernieuwing van de sociale markteconomie is het noodzakelijk kader om deze doelen te bereiken en tegelijk moet ze daarnaar worden beoordeeld. Daarbij gaat het niet alleen om een efficiëntere, zuinige technologie, maar ook om een zinvolle vermindering van onze consumptie, om ‘maat houden’. Juist voor de ontwikkeling van de staten in Midden- en Oost-Europa is de politieke bescherming tegen uitbuiting op korte termijn van de natuurlijke en sociaal culturele hulpbronnen van beslissende betekenis voor het garanderen van het algemeen welzijn op de lange termijn.

23. Omdat de kwaliteit van het milieu het karakter heeft van publiek eigendom, waarvan het beschadigen allen gezamenlijk treft en waarvan het nut nauwelijks individueel kan worden gezien, is ook de opbrengst van investeringen in de verbetering ervan moeilijk te omschrijven. Daarom is voor duurzaamheid een speciale institutionele bescherming nodig – niet alleen op Europees, maar ook op mondiaal niveau. Wij vragen de instellingen van de Europese Unie en de nationale regeringen in Europa uitdrukkelijk hiervoor op te komen in het gesprek met hun internationale partners. In dit verband is echter ook de inzet noodzakelijk van initiatieven vanuit de burgermaatschappij, waarvan de betekenis vooral in de internationale dialoog en de samenwerking op het gebied van ontwikkelingshulp steeds

23. Vgl. *a.w.*, 48.

belangrijker wordt. Paus Benedictus XVI doet recht aan het centrale belang ervan in zijn Encycliek *Caritas in Veritate*, vooral met het oog op het doel van de civilisatie van de wereldeconomie.²⁴ De Kerk is bereid een rijkdom aan eigen competenties in te brengen in de internationale dialoog met betrekking tot deze vraagstukken, bijvoorbeeld denken op lange termijn, een universeel begrip van algemeen welzijn en verantwoordelijkheid, het verstaan van de natuur als schepping met eigen waarde en niet op de laatste plaats een wijd vertakt netwerk van wereldwijd concreet engagement.

SLOT

24. De Europese Unie heeft zich de schepping van een sociale markteconomie tot doel gesteld. Met onze verklaring willen we een bijdrage leveren aan de discussie over deze nieuwe doelstelling. De sociale markteconomie heeft in vele lidstaten van de Unie haar waarde bewezen. De sociale markteconomie moet nu iets van Europa worden om zich in de wereldwijde concurrentie te kunnen handhaven, om de zwaksten effectieve sociale bescherming te blijven bieden en om duurzaam te zijn overeenkomstig de eisen van milieu- en klimaatbescherming. Voor het verwerkelijken van de sociale markteconomie in de Europese Unie hebben wij een sociale en verantwoordelijke gemeenschap nodig. Als wij tegelijk solidair en verantwoordelijk zijn, zullen wij er als Europeanen in slagen de huidige crisis te boven te komen en op onze gemeenschappelijke weg voort te gaan om ten slotte aan alle mensen in de hele wereld een effectief teken van vrede en gerechtigheid te geven.

25. De crisis van de financiële markt en de economie heeft duidelijk aangetoond, dat de grote economische uitdagingen en gevaren, gezien de algemene vervlechting van de nationale economieën, tegenwoordig om een internationale oplossing vragen. De Europese Unie heeft als gemeenschap van vroeg geïndustrialiseerde, welvarende staten een speciale morele verantwoordelijkheid dat er op langere termijn “een echt politiek wereld-

24. Vgl. *a.w.*, 38 e.v.

gezag”²⁵ wordt ontwikkeld met bovenationale structuren en instellingen. Natuurlijk moet dit “zich onderwerpen aan de wet en zich consequent houden aan de beginselen van subsidiariteit en solidariteit,”²⁶ maar het lijkt ons onmisbaar. Naast het aspect van wat economisch gezien verstandig is, moet daarbij ook rekening gehouden worden met de aspecten van gerechtigheid en ecologische verantwoordelijkheid. De staten met een hoogontwikkelde industrie mogen niet uitsluitend hun eigen voordeel zoeken, maar moeten actief toewerken naar een ordening van de wereldeconomie die een vrije en faire concurrentie garandeert en ontwikkelingskansen schept voor met name de zwakke nationale economieën. Ook al komt zinvol gebruikte ontwikkelingshulp voor de armere samenlevingen uiteindelijk allen ten goede,²⁷ solidariteit betekent tenslotte meer dan het berekenend najagen van uitsluitend eigen belangen. Daarom doen wij in dit verband nog één keer een dringend beroep op de regeringen van alle EU-landen om zich te houden aan hun belofte de ontwikkelingshulp vóór 2015 te verhogen tot 0,7 procent van het bruto nationaal inkomen en hiervoor een goede besteding te vinden.²⁸ Tot onze spijt heeft de EU het door haarzelf gestelde voorlopige doel van 0,56% van het BNP voor 2010 niet gehaald. Aanvullende inspanningen van naar schatting 50 miljard euro zullen nodig zijn om zich te houden aan een belofte die Europa aan de armste landen, speciaal in Afrika, ten overstaan van de hele wereld gedaan heeft.

25. *A.w.*, 67; vgl. ook Johannes XXIII, Encycliek *Pacem in terris* (11 april 1963), 293; en recent ook de in oktober 2011 gepubliceerde, uitvoerige nota van de Pauselijke Raad voor Rechtvaardigheid en Vrede ‘*Für eine Reform des internationalen Finanzsystems im Hinblick auf eine öffentliche Behörde mit universaler Kompetenz*’: “Es handelt sich um eine Autorität mit planetarischer Dimension, die nicht von oben verordnet werden kann, sondern das Ergebnis eines freien und einhelligen Abkommens sein muss, entsprechend den permanenten und historischen Erfordernissen des Weltgemeinwohls und ist nicht die Frucht von Zwang und Gewalt. Sie sollte einem progressiven Reifungsprozess des Freiheitsbewusstseins sowie des Bewusstseins stetig wachsender Verantwortung erwachsen” (nr. 3).

26. Benedictus XVI, Encycliek *Caritas in Veritate* (29 juni 2009), 67.

27. Vgl. *a.w.*, 60.

28. Wij herinneren eraan dat de rijke landen zich reeds in 1970 in de Verenigde Naties verplicht hebben om 0,7 % van het bruto nationaal inkomen aan ontwikkelings samenwerking te besteden.

26. Het project van de Europese eenwording was vanaf het begin niet alleen een economisch, maar ook een politiek en moreel project: Het moest de gerechtigheid en de vrede in Europa en de gehele wereld dienen. De verwezenlijking van een sociale markteconomie in Europa als een gemeenschap van solidariteit en verantwoordelijkheid is onderdeel van dit streven naar wereldwijde vrede en mondiale rechtvaardigheid. Een nieuwe cultuur van medeverantwoordelijkheid moet in de plaats komen van de tegenwoordige cultuur van het toedelen van schuld. De christenen worden opgeroepen daaraan mee te werken. Als bisschoppen van COMECE ondersteunen we dit voornemen en zien we daarin een belangrijke bijdrage tot “solidaire humanisering”²⁹ van de globalisering. Als Kerk zijn we bereid ons daaraan te binden. “Aan allen die tegenwoordig op zoek zijn naar een nieuwe en authentieke theorie en praktijk van bevrijding biedt de Kerk niet alleen haar sociale leer en, meer in het algemeen, haar boodschap over de in Christus verlost mens aan, maar ook haar concrete inzet en hulp in de strijd tegen de marginalisering en het lijden.”³⁰

© COMECE 27 oktober 2011 / Secretariaat R.-K. Kerkgenootschap

29. Benedictus XVI, Encycliek *Caritas in Veritate* (29 juni 2009), 42.

30. Johannes Paulus II, Encycliek *Centesimus Annus* (1 mei 1991), 26.